Απόστολος Παύλος: Ο πρώτος μετά τον Ένα; (π. Νικόλαος Μέζης)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 10 Αυγούστου, 2009

Μόλις εφέτος διεπίστωσα την ευρεία διάδοση που έχει στον ορθόδοξο χώρο ο χαρακτηρισμός "*πρώτος μετά τον Ένα*", ο αποδιδόμενος εκ πρώτης όψεως εγκωμιαστικά στον Απόστολο Παύλο και στον οποίον ο "*Ένας*" είναι φυσικά ο Χριστός. Αρχιερείς, Ιεροκήρυκες, απλοί ιερείς, πτυχιούχοι και μη θεολόγοι, όλοι χρησιμοποιούν συχνότατα και με αυτοπεποίθηση τον όρο αυτό, χωρίς βέβαια να εξηγούν που τον βρήκαν, αλλά σχεδόν ως αυτονόητο.

Το έναυσμα για να ψάξω λίγο βαθύτερα το θέμα δόθηκε όταν άκουσα από παρουσιαστή εκκλησιαστικού ραδιοσταθμού ανήμερα της εορτής των πρωτοκορυφαίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, στις 29 Ιουνίου, να λέει: "*Ο Απόστολος Παύλος,* ***κατά την επίσημη διδασκαλία της Εκκλησίας μας, ονομάζεται "πρώτος μετά τον Ένα", είναι δηλαδή ο σημαντικότερος άνθρωπος μετά τον Ιησού Χριστό***"! Κυριολεκτικά εξεπλάγην διαπιστώνοντας ότι η φράση αυτή δεν έχει απλά επετειακό εγκωμιαστικό χαρακτήρα όπως μέχρι τότε είχα καταλάβει (κατά το "*Πανάγιε Νικόλαε*" κ.λπ., αν και για εγκωμιαστική, πάλι υπερβολική νομίζω πως είναι), αλλά ότι έχει πλέον λάβει χροιά δογματική, έστω και σε υφέρπουσα και λανθάνουσα μορφή, και μάλιστα με το κύρος επίσημης διδασκαλίας της Εκκλησίας. Αν ο Απόστολος Παύλος είναι ο σημαντικότερος άνθρωπος μετά τον Ιησού Χριστό για εμάς τους ορθοδόξους τότε ποιά είναι η θέση της Παναγίας μας, της "*μετά Θεόν θεού*" και της εχούσης τα "*δευτερεία της Τριάδος*", ή του Τιμίου Προδρόμου, του "*μείζονος εν γεννητοίς γυναικών*" (Ματθ. ια', 11); Μήπως η υποβάθμιση του ρόλου της Θεοτόκου βλάπτει το ίδιο το πρόσωπο του Χριστού και αλλοιώνει την Χριστολογία μας ως μέρους της ορθοδόξου δογματικής;

Ξεκίνησα αμέσως το ψάξιμο. Από πού να αρχίσεις; Έχοντας ξεκαθαρίσει ότι πουθενά στην λατρεία, ή στην πατερική γραμματεία, αλλά ούτε και σε νεώτερα ορθόδοξα εγκωμιαστικά κείμενα δεν συναντάται ο όρος αυτός (συνεπώς, δεν θα μπορούσε να είναι και επίσημη διδασκαλία της Εκκλησίας μας) έβαλα αρχή να ψάξω την υπάρχουσα νεώτερη ελληνική βιβλιογραφία, αν και κάτι μέσα μου έλεγε ότι ο παραγκωνισμός της "σιωπηλής" στα Ευαγγέλια Μαρίας και του ασκητικού "παλαιοδιαθηκικού" Ιωάννη καταδεικνύει δυτική προέλευση της φράσης και μάλλον προτεσταντική. Βρέθηκα μπροστά σε δεύτερη έκπληξη. Σε δεκάδες ελληνικά βιβλία

με θεολογικό ή επετειακό χαρακτήρα, αφορώντα στον Απόστολο Παύλο και τα περί αυτού, ο όρος "*πρώτος μετά τον Ένα*" χρησιμοποιείται πληθωρικά, είναι θα λέγαμε ένα "must" που πρέπει κάθε σύγχρονος και μέσα στα πράγματα ομιλητής ή συγγραφέας να τιμήσει. Θεολογικά συγγράμματα, επετειακοί τόμοι, αγιογραφικές μελέτες... Ό,τι και να άνοιγα ο επίμαχος χαρακτηρισμός μέσα. Ακόμα και συνοδικός τόμος-αφιέρωμα στον Απόστολο Παύλο που εκδόθηκε προ ολίγων ετών έχει στον τίτλο του την φράση αυτή. Όλα αυτά τα κείμενα, βέβαια, είχαν κάτι κοινό που δυσκόλεψε πολύ την έρευνά μου. Πουθενά δεν ανέφεραν την πηγή προέλευσης του χαρακτηρισμού αυτού.

Χωρίς να μπορώ να ισχυριστώ ότι κάλυψα ούτε καν μικρό μέρος της τεραστίας υπαρχούσης βιβλιογραφίας, μπορώ να πώ ότι ξεφυλλίζοντας όλο και παλαιότερα σχετικά με το θέμα βιβλία, διεπίστωνα ότι πλησίαζα κάπως στην πηγή. Σε ελληνικά συγγράμματα του δευτέρου τετάρτου του 20ού αι. ο όρος "*πρώτος μετά τον Ένα*" σαφώς αποδίδεται σε νεώτερους ερμηνευτές της Αγίας Γραφής χωρίς, βέβαια, παραπομπές. Μετά από συμβουλές γνωστών μου δοκίμασα να βρώ την άκρη σε ένα βιβλίο πολύ διαδεδομένο στην Ελλάδα στα μέσα του 20ού αιώνα και το οποίο συνεχίζει να επανεκδίδεται ακόμα και σήμερα [έχω στα χέρια μου την 21η (!) έκδοση]. Είναι ο περίφημος "Παύλος" του J. Holzner, τον οποίο μετέφρασε στα ελληνικά γύρω στα 1950 ο μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Αθηνών Ιερώνυμος. Δεν μπόρεσα να εντοπίσω τον όρο εκεί, αν και η υφή του ταίριαζε με τον ιεραποστολικό και φλογερό Παύλο του Προτεστάντη συγγραφέα. Έπρεπε πλέον να μπω (γιατί για κάποιον λόγο δεν μπορούσα και να σταματήσω, είναι η αλήθεια) σε νερά πολύ βαθειά για μένα. Η χρήση του όρου ξεκινάει χονδρικά στις αρχές του 20ού αι., η φράση δεν φαίνεται να είναι έμπνευση έλληνα θεολόγου, τουλάχιστον κάτι τέτοιο δείχνει η ανώνυμη χρήση του όρου στην ελληνική βιβλιογραφία, άρα η προσπάθεια έπρεπε να στραφεί προς την δύση και μάλλον προς την προτεσταντική πλευρά.

Πράγματι, μετά από δαιδαλώδη έρευνα στο διαδίκτυο βρέθηκε ο εμπνευστής της φράσης. Είναι ο Gustav Adolf Deissmann (1866-1937), Γερμανός προτεστάντης θεολόγος, καθηγητής του Πανεπιστημίου του Χαϊδελβέργης και εν συνεχεία του Βερολίνου, ειδικευμένος στην γλώσσα της Αγίας Γραφής. Ένα από τα σημαντικότερα, ίσως, έργα του είναι αυτό που περιέχει (και, όπως φάνηκε στην συνέχεια, καθιέρωσε) την επίμαχη φράση και τιτλοφορείται "*St. Paul: A Study in Social and Religious History*", το οποίο πρωτοεκδόθηκε στα γερμανικά και μεταφράστηκε από τον Lionel R. M. Strachan στα αγγλικά στα 1912, και το οποίο μέχρι την έκδοση του "Παύλου" του Holzner εθεωρείτο κλασσικό στο είδος του. Γράφει χαρακτηριστικά ο μακαριστός Ιερώνυμος στον "Πρόλογο του μεταφραστού" στην ελληνική έκδοση του "Παύλου" του Holzner (21η έκδ. Αθήναι 1994, σελ. 10): "*Ούτε ο "Παύλος" του Deissmann, ακόμα, ένα από τα καλύτερα έργα που έχουν γραφή για τον Απόστολο, δεν κατορθώνει να μας δώσει εκείνο που μας παρουσιάζει ο Holzner με τον "Παύλο" του*". Παρ' ότι ο Deissmann διατείνεται ότι χρησιμοποιεί

την ιστορική μέθοδο για το έργο του, εντούτοις γίνεται σαφές από τον πρόλογο κιόλας του βιβλίου αυτού το έντονα υποκειμενικό στοιχείο στην προσέγγισή του. Αναγνωρίζει ότι ο Παύλος αντιμετωπιζόταν στις μέρες του ως "*δυτικός σχολαστικός φιλόσοφος, πέρα από τον αριστοκρατικοποιημένο, συμβατικοποιημένο και μοντερνοποιημένο Παύλο που τώρα (στις μέρες του Deissmann) περνάει την όγδοη φυλάκισή του στα χάρτινα (με την έννοια του βιβλίου) δεσμά του «Παυλιανισμού»*" (βλ. Preface, p. xi ανωτέρω πονήματος). Θεωρεί ότι ο μόνος τρόπος να περάσουμε από αυτόν τον παραμορφωμένο Παύλο του καιρού του στον πρώτο, αυθεντικό Παύλο είναι η μέθοδος που ο ίδιος ακολούθησε, δηλαδή η με διάθεση μαθητείας επιτόπια έρευνα στα μέρη από όπου ο Παύλος πέρασε με αποβολή των οποιονδήποτε μεταγενεστέρων θεωρητικών γυαλιών. Αυτή, όμως, δεν είναι παρά ακόμη μιά κλασσική προτεσταντική προσέγγιση της Γραφής αφού σαν μόνο κριτήριο εγκρίνεται η αίσθηση που ο ερευνητής αποκομίζει από τις περιοδείες του στα μέρη που περπάτησε το πρόσωπο που ερευνά. Τί πιό υποκειμενικό, όμως, από αυτό;

Είναι ανάγκη τώρα να παραθέσουμε μαζί με την φράση αυτή, που στα αγγλικά είναι "*first after the One*" όλο το γειτνιάζον κείμενο για να κατανοήσουμε καλύτερα, αν γίνεται, πώς ακριβώς χρησιμοποίησε ο Deissmann τον χαρακτηρισμό αυτό.

Στο 1ο κεφάλαιο διαβάζουμε τα εξής:

"CHAPTER I

THE PROBLEM AND THE SOURCES

Two names contain in themselves the primitive history of Christianity : the names of Jesus and St. Paul.
Jesus and St. Paul the two figures ***do not stand side by side as first and second*** *.*
From the broadest historical point of view ***Jesus appears as the One, and St. Paul as first after the One, or in more Pauline phraseology as first in the One.***
Consciousness of His own personality-this is the living force in Jesus from which proceeds that soul-stirring movement which has continued at work among mankind throughout the centuries down to the present day. This consciousness is self-supported ; Jesus stands out in history linking heaven and earth together, but stands in lonely majesty and might. St. Paul needs some foundation.
What St. Paul is, he is in Christ (Phil. iv. 13, R.V.).
But compare St. Paul with the others. Then St. Paul is spiritually the Great Power of the apostolic age : he laboured more (Cor. xv. 10.), and not only laboured more, but created more than all the others. Therefore the others recede behind him, and therefore ***the historian****, surveying the beginnings of Christianity,* ***sees St. Paul as first after Jesus****. […]*"

Επιτρέψτε μου να τολμήσω μια ταπεινή μετάφραση (ευχαριστώ τον φίλο μ. για την πολύτιμη βοήθειά του):

"ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΗΓΕΣ

Δύο ονόματα περιέχουν μέσα τους την αρχέγονη ιστορία του χριστιανισμού: τα ονόματα του Ιησού και του Αγίου Παύλου.
Ο Ιησούς και ο Απόστολος Παύλος, αυτές οι δύο μορφές, ***δεν στέκονται δίπλα-δίπλα ως πρώτος και δεύτερος****. Υπό την ευρύτερη ιστορική άποψη,* ***ο Ιησούς εμφανίζεται ως ο Ένας, και ο Άγιος Παύλος, ως ο πρώτος μετά τον Ένα*** *, ή, για να χρησιμοποιήσουμε περισσότερο Παύλειο φρασεολογία, ως* ***ο πρώτος εν τω Ενί****. [Δέον, κατά την γνώμη μου, να εννοήσουμε ως σχετικά, πλην του Φιλ. δ', 13 που αναφέρεται παρακάτω, και τα εξής χωρία "ζώ δε ουκέτι εγώ, ζή δε εν εμοί Χριστός" (Γαλ. γ', 20) και "ο τρώγων μου την σάρκα και πίνων μου το αίμα εν εμοί μένει, καγώ εν αυτώ." (Ιω. ζ', 56)].*
Η συνείδηση της δικής Του προσωπικότητας, αύτη είναι η εν Ιησού ζώσα δύναμη από την οποία απορρέει αυτή η δρώσα κίνηση, η οποία συνεχίζει να ενεργεί και να επηρεάζει ολόκληρη την ανθρωπότητα, διαμέσου των αιώνων έως σήμερα. Αυτή η συνείδηση είναι αυτοδύναμη. Ο Ιησούς ξεχωρίζει στην ιστορία ως ο σύνδεσμος μεταξύ ουρανού και γης, αλλά βρίσκεται μέσα σε μοναχικό μεγαλείο και παντοδυναμία. Ο Άγιος Παύλος χρειάζεται κάποιο θεμέλιο.
Ό,τι είναι ο Άγιος Παύλος, είναι ***εν τω Χριστώ*** *(Φιλ. δ', 13: "πάντα ισχύω* ***εν τω*** *ενδυναμούντι με* ***Χριστώ****").*
Αλλά συγκρίνατε τον Άγιο Παύλο με τους άλλους. Τότε θα δείτε ότι ο Άγιος Παύλος είναι πνευματικά η "Μεγάλη Δύναμη" της Αποστολικής εποχής: εκοπίασε περισσότερο από όλους (Α'Κορ, ιε', 10.) Και δεν εκοπίασε μόνο περισσότερο, αλλά και δημιούργησε περισσότερο από όλους τους άλλους. Συνεπώς, οι άλλοι οπισθοχωρούν πίσω του, και για τον λόγο αυτό, ο ιστορικός, εξετάζοντας τις απαρχές του Χριστιανισμού, βλέπει τον Άγιο Παύλο, ως ***πρώτον μετά από τον Ιησού****."*

Η πλήρης και σε βάθος κατανόηση του κειμένου αυτού ξεφεύγει κατά πολύ από το δικό μου βεληνεκές. Εντούτοις, έκανα μιά μικρή προσπάθεια να γνωρίσω καλύτερα την περιρρέουσα θεολογική ατμόσφαιρα της Δύσεως των αρχών του 20ού αι. για να αποκτήσω έστω και επιδερμική αίσθηση των πραγμάτων. Παραθέτω εδώ τα στοιχεία που βρήκα, χωρίς αξιώσεις επιστημοσύνης (δεν είμαι κάν θεολόγος), αλλά με μόνο σκοπό να δώσω ένα πρώτο ερέθισμα για περαιτέρω διερεύνηση παρομοίων θεμάτων που δείχνουν την έντονη επιρροή προτεσταντικών αντιλήψεων, την μίμηση μεθόδων, ακόμα και την υιοθέτηση φράσεων όπως αυτή που εξετάζουμε εδώ, που παρατηρήθηκαν έντονα στην Ελλαδική Εκκλησία των αρχών του 20ού αι. και που

ακόμα και σήμερα, από ό,τι φαίνεται, δεν έχασαν το έρεισμά τους και εξακολουθούν δυστυχώς να χρωματίζουν την εκκλησιαστική μας ζωή. Περιττό να πώ ότι οι φίλοι αναγνώστες που γνωρίζουν καλύτερα το θέμα είναι παραπάνω από ευπρόσδεκτοι να σχολιάσουν τα γραφόμενα, να προσθέσουν τις δικές τους γνώσεις ή και να διορθώσουν οτιδήποτε χρήζει διορθώσεως (που σίγουρα θα υπάρχει).

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τον Deissmann νομίζω πως πρέπει να ανατρέξουμε στην προτεσταντική Γερμανία των αρχών του 19ου αι. Τότε δημιουργήθηκε ένα σημαντικό για τον δυτικό Χριστιανισμό θεολογικό ρεύμα, και πιό συγκεκριμένα στην Θεολογική Σχολή του Tubingen από την οποία έλαβε το ρεύμα αυτό και τον χαρακτηρισμό ως "Η Σχολή του Tubingen (ή «Τυβίγκης», επί το ελληνικότερον)". Αν και το Πανεπιστήμιο αυτό είναι από τα παλαιότερα στην Ευρώπη, εντούτοις, γίνεται πολύ γνωστό στις αρχές του 19ου αι. όταν ο Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής Ferdinand Christian Baur καθιερώνει την ιστορικο-φιλοσοφική προσέγγιση στην ερμηνεία της Βίβλου με θέσεις που ταρακούνησαν όλη την δυτική θεολογική σκέψη και έβγαλαν για αρκετές δεκαετίες από το προσκήνιο τους εκπροσώπους της παραδοσιακής Προτεσταντικής Θεολογίας, της Σχολαστικής Σχολής. Επηρεασμένος από την διαλεκτική μέθοδο του Hegel και βασιζόμενος σε στοιχεία που βρήκε στα ψευδο-κλημέντια κείμενα του 2ου αι., ο Baur διετύπωσε ριζοσπαστικές απόψεις για τις ρίζες του Χριστιανισμού. Διέκρινε δύο αντίρροπα ρεύματα στις απαρχές της νέας θρησκείας, τους ιουδαΐζοντες Χριστιανούς με κύριο εκπρόσωπο τον Πέτρο και τους φιλεθνικούς Χριστιανούς που ακολουθούσαν το Ευαγγέλιο του Παύλου. Ο διαχωρισμός αυτός τον οδηγεί στην εκτίμηση ότι μόνο τέσσερεις από τις επιστολές του Παύλου είναι αυθεντικές (προς Γαλάτας, προς Κορινθίους Α' και Β' και προς Ρωμαίους) ενώ οι υπόλοιπες χαρακτηρίζονται μαζί με τις Πράξεις των Αποστόλων ως έργα της Εκκλησίας του β' αι. με συμβιβαστικό χαρακτήρα και με σκοπό να ενώσουν τους διεστώτας Αποστόλους, Πέτρο και Παύλο και μαζί με αυτούς να εναρμονίσουν και τις αρχικά αντίθετες (όπως θεωρούσε ο Baur) διδασκαλίες τους. Ο Baur φτάνει σε ακραίες εκτιμήσεις για το πρόσωπο του Παύλου, βλέποντας κάτω από την ιστορία του Σίμωνος του Μάγου προσπάθεια της πρώτης Εκκλησίας να κουκουλώσει την μεγάλη ισχύ του Παύλου έναντι των άλλων Αποστόλων. Για αυτόν, ο Σίμων ο Μάγος δεν είναι τίποτε άλλο από ένα "παρατσούκλι" του Παύλου και ο χαρακτηρισμός του Σίμωνα ως "η Μεγάλη Δύναμις" του Θεού ήταν κεκαλυμμένη απόδειξη για την δύναμη του Παύλου.

Ακολουθώντας αυτήν την προσέγγιση και δεχόμενοι τον διαχωρισμό σε ιουδαΐζοντες και φιλεθνικούς Χριστιανούς, άλλοι μεταγενέστεροι θεολόγοι μετεξέλιξαν την θεωρία του Baur, αποδεχόμενοι ως αυθεντικά ολοένα και περισσότερα βιβλία της Αγίας Γραφής, και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ο Χριστιανισμός όπως τον γνωρίζουμε σήμερα, δεν είναι τίποτε άλλο από την θρησκεία του Παύλου όπως επεβίωσε στα έθνη και η οποία λίγη σχέση είχε με την διδασκαλία του Ιησού, ή, πολύ περισσότερο, με την ιουδαΐζουσα "σέκτα" του πρώτου αιώνος. Έφτασαν και αυτοί σε

ακραίες διατυπώσεις, ισχυριζόμενοι ότι ο Παύλος είναι "*ο δεύτερος ιδρυτής του Χριστιανισμού*" και προτείνοντας αφοριστικά: "*Ή ο Ιησούς, ή ο Παύλος. Δεν μπορεί να είναι και οι δύο ταυτόχρονα*" (βλ. William Wrede, Paul, trans. Edward Lummis; London: Philip Green, 1907, 179). Ο χαρακτηρισμός "δεύτερος ιδρυτής της Εκκλησίας" χρησιμοποιήθηκε άκριτα ως εγκωμιαστικός προς τον Παύλο από μεταγενεστέρους δυτικούς θεολόγους που φαίνεται να παραγνώριζαν το πραγματικό περιεχόμενό του (φαίνεται ότι η άκριτη χρήση τέτοιων εκφράσεων, όπως η φράση "*πρώτος μετά τον Ένα*" δεν είναι μόνο ελληνικό φαινόμενο).

Όλα αυτά έπληξαν καίρια την δυτική ευσέβεια βάζοντας δυναμίτη στο μοναδικό θεμέλιο της πίστης των Προτεσταντών, την Αγία Γραφή (το "sola scritpura" είναι βασική θέση όλων των Προτεσταντών, ανεξαρτήτως ομολογίας). Οι διαχωρισμοί των κειμένων της Γραφής σε ιουδαΐζοντα και σε φιλεθνικά (ή Παύλεια) και αργότερα, ο διαχωρισμός αυτού του Χριστιανισμού συνολικά σε "θρησκεία του Ιησού" και σε "θρησκεία του Παύλου" καταρράκωσαν το σώμα όλων των προτεσταντικών παραφυάδων. Η ιστορική έρευνα και γενικότερα η Επιστήμη είναι τα μόνα εργαλεία που οι ορθολογιστές Προτεστάντες δέχονται για την "ανακάλυψη" του Ιησού και την πρόοδο της ευσέβειάς τους. Αν αυτά τα ιερά εργαλεία αποδείξουν ότι στην Γραφή υπάρχουν αντιφάσεις, τί γίνεται; Χάος!

Ευτυχώς για τα τετράγωνα μυαλά τους, που από την εποχή του Baur εγκολπώθηκαν σφικτά την ιστορικό-φιλοσοφική προσέγγιση στην ερμηνεία των Γραφών, το ρεύμα που ξεκίνησε με τον Baur εγκαταλείφθηκε οριστικά στις αρχές του 20ού αι. Δύο άνθρωποι είναι βασικά οι υπαίτιοι για αυτό.

Ο Adolf von Harnack, γνήσιο παιδί της Σχολής του Tubingen, παρ' ότι εξέτασε την Γραφή με τα γυαλιά που ο Baur εφηύρε, πρότεινε και απέδειξε (όπως οι Προτεστάντες δέχονται) ότι οι Πράξεις των Αποστόλων και τα Συνοπτικά Ευαγγέλια ήταν εξίσου πρώιμα κείμενα με τις Επιστολές. Αν και η βασική προσέγγιση οφείλεται στον Baur, το αποτέλεσμα της έρευνας του Harnack κατέρριψε τους ισχυρισμούς του για μεγάλη χρονική απόσταση μεταξύ των βασικών τμημάτων της Γραφής και ισχυροποίησε, χωρίς ίσως ο Harnack να επιδιώκει κάτι τέτοιο, την εγκυρότητά της (της Γραφής) στα μάτια των Προτεσταντών (εξακολουθούσε, για παράδειγμα, να αμφισβητεί το κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο). Το ρεύμα που ο Baur καθιέρωσε έχασε βασικά ερείσματα.

Οριστικά, όμως, επλήγη η σχολή του Baur με την έρευνα του Deissmann, ο οποίος, χρησιμοποιώντας τα ευρήματα εκτεταμένων αρχαιολογικών ανασκαφών που έλαβαν χώρα παγκοσμίως στις αρχές του 20ού αι., έκανε σπουδαία έρευνα στην γλώσσα της Αγίας Γραφής με παραλληλισμό προς τα κείμενα που τότε μόλις ανακαλύφθηκαν, και απέδειξε ότι αυτή δεν ήταν άλλη από την κοινή ελληνική του α' αι., τοποθετώντας πλέον το σύνολο των βιβλίων της Καινής Διαθήκης σε αρκετά πρώιμα χρόνια και

οπωσδήποτε πολύ πρίν από την εκτίμηση του Baur. Έστω και από λάθος δρόμο, οι Προτεστάντες των αρχών του 20ού αι. επέστρεψαν στις αγιογραφικές τους ρίζες.

Στα γραπτά του Deissmann είναι εμφανείς όλες αυτές οι επιρροές του καιρού του. Ο χαρακτηρισμός του Αποστόλου Παύλου ως "*η Μεγάλη Δύναμη*" της Αποστολικής Εποχής κρύβει, ίσως, τον απόηχο των κακοδοξιών του Baur που ταύτιζε τον Παύλο με τον Σίμωνα τον Μάγο. Είναι φανερή πάντως η νέα πνοή ανακούφισης και ενθουσιασμού στα λόγια του, την στιγμή που εξαιτίας κυρίως της δικής του έρευνας, η Αγία Γραφή έλαβε ξανά το κύρος που για εκατό περίπου χρόνια της αμφισβήτησαν οι θεολόγοι του Tubingen. Ο "Παύλος" του Deissmann δεν νοείται χωρίς των Χριστό, όπως διατεινόταν ο Wrede (περίπου σύγχρονος του Deissmann). Ο χαρακτηρισμός "*πρώτος μετά τον Ένα*", ή μάλλον "*πρώτος εν τω Ενί*" περικλείει μέσα του όλον τον ψυχισμό και βασικά τον ενθουσιασμό του Deissmann για τον, ιστορικά πλέον "αποκατεστημένο" και αρμονικά συνδεδεμένο με το κύριο σώμα της Αγίας Γραφής και τον ίδιο τον Χριστό, Παύλο.

Ανεξάρτητα από την νέα πνοή που δόθηκε με τις έρευνές του, ο Deissmann δεν θα μπορούσε, νομίζω, να απέχει από τις δοξασίες που ο Γερμανικός Προτεσταντισμός της εποχής του υιοθετούσε για τα περί Θεού. Και μία βασική, ιδίως μετά τον 18ο αι., θέση του Προτεσταντισμού είναι ότι η μητέρα του Ιησού δεν είναι Θεοτόκος και οπωσδήποτε δεν είναι Παναγία, αν και οι όροι αυτοί δεν φαίνεται να καταργήθηκαν από τους πρώτους μεταρρυθμιστές (Λούθηρο, Καλβίνο, Σβίγγλιο κ.λπ.), αλλά διατηρήθηκαν περισσότερο από σεβασμό στην ιστορικότητά τους και όχι στην ουσία τους, η οποία επλήγη καίρια και από τα δόγματα "solus Christus" και "soli Deo gloria". Οι ακρότητες των παπικών δοξασιών για την Θεοτόκο από την μία και οι περίεργες θεωρίες του μεταγενέστερου Προτεσταντισμού για τις δύο φύσεις του Χριστού και για το κατά πόσο η Μαρία γέννησε τον φύσει Θεό από την άλλη, οδήγησαν την προτεσταντική διδασκαλία μετά τον 18ο αι. σε απροκάλυπτη μείωση του ρόλου της Παναγίας στην Θεία Οικονομία. Η ιστορικο-φιλοσοφική προσέγγιση της Γραφής, εξάλλου, από τον νέο και φιλελεύθερο Προτεσταντισμό των αρχών του 20ου αι., η οποία αξιολογούσε μόνο τα "ισχυρά", με την ιστορική έννοια, ονόματα της Αγίας Γραφής έθεσε την σιωπηλή Θεοτόκο σε δεύτερη και τρίτη μοίρα. Για τους Προτεστάντες η Θεοτόκος είναι πλέον απλά η Μαρία. Αυτήν που ο Θεός διάλεξε να τιμήσει καθ' υπερβολήν με την πρό των αιώνων βουλή Του, οι Προτεστάντες την υποβάθμισαν, γιατί ο Θεός επέλεξε η ταπεινή Μαρία να μη ακουστεί πολύ στον λόγο του Ευαγγελίου, αλλά να δοξαστεί περισσότερο από την Εκκλησία Του και να ανυψωθεί στην Ιερά της Παράδοση ως Θεοτόκος. Για τους Προτεστάντες, όμως, η Αγία Γραφή στέκεται μόνη και ανεξάρτητη πάσης αυθεντικής πηγής ερμηνείας της, όπως η Εκκλησία και η Παράδοση. Είναι αυτάρκης και μόνη αυτή αποτελεί κριτήριο για το οτιδήποτε μέσα στην Εκκλησία. Πόσα στοιχεία μας δίνει, όμως, η Γραφή για την Παναγία; Ελάχιστα, πράγματι. Πώς να σταθεί η ταπεινή Μαρία στον κόσμο των ορθολογιστών; Δεν έχει αγιογραφικά εφόδια!

Ο Παύλος, αντιθέτως, δεσπόζει στην Γραφή. Είναι ο κυριότερος συγγραφέας της. Είναι και μεγάλος ιεραπόστολος, ο οποίος εκοπίασε, μάλιστα, περισσότερο από όλους για την διάδοση του μόνου εχεγγύου για την χριστιανική ζωή εφοδίου, του Ευαγγελίου [η ιεραποστολή είναι, εξάλλου, για τον λόγο αυτό η βασικότερη και σημαντικότερη δραστηριότητα για τους Προτεστάντες, είναι εκδήλωση γνησίου χριστιανικού πνεύματος, διότι συντελεί στην διάδοση της Αγίας Γραφής που περικλείει μέσα της το πάν για την σωτηρία και μάλιστα, χωρίς ανάγκη ερμηνευτών και οδηγών]. Ιστορικά, ο Παύλος τεκμαίρεται πλούσια, και θεολογικά, υπερέχει πάντων τόσο σε ποιότητα, όσο και σε απόλυτους αριθμούς θεολογικών κειμένων. Βγάζοντας απ' έξω την διδασκαλία της Εκκλησίας που μόνη Αυτή μπορεί διαφωτίσει για το τί είναι σημαντικό και πιό κοντινό στο Θεό και να ερμηνεύσει την αγιότητα ως ένωση με Αυτόν με όντως αυθεντικά και εν Αγίω Πνεύματι αποκεκαλυμμένα κριτήρια, ο Deissmann, πιστός στο δόγμα "sola scriptura" και μη κατανοώντας το μεγαλείο της Θεοτόκου ανακηρύσσει τον Παύλο "*πρώτον μετά τον Ένα*".

Εμείς γιατί ενθουσιαζόμαστε τόσο με τέτοιες βαρύγδουπες εκφράσεις; Γιατί γοητευόμαστε από τα πορίσματα της δήθεν επιστημοσύνης των δυτικών θεολόγων; Ήταν ποτέ για την Εκκλησία τόσο σημαντικές οι πρακτικές αρετές; Αντιθέτως, δεν προκρινόταν πάντα η αγιότητα έναντι πάσης άλλης ανθρωπίνως εφικτής αρετής; Και η αγιότητα δεν είδαμε να επιτυγχάνεται στον ρουν της Εκκλησιαστικής ιστορίας και στο πέλαγος της ορθοδόξου αγιολογίας με τους πλέον απίστευτους τρόπους, και με βασικότερο την ειλικρινή μετάνοια; Μόνο η ιεραποστολή είναι η οδός; Είναι η πληθωρικότητα των λόγων κριτήριο ενώσεως με τον Θεό; Μήπως εμείς σήμερα σαν Χριστιανοί προτιμούμε τον θρησκευτικό ακτιβισμό και όχι την εν μετανοία και σιωπή αναμονή της εκδήλωσης της χάριτος του Θεού και του θελήματός Του στην ζωή μας; Μήπως και για εμάς γίνανε σημαντικότεροι οι κατ' επάγγελμα θεολόγοι από ό,τι οι άγιοι;

Θα ήθελα στο σημείο αυτό να παρεμβάλω ένα μικρό απόσπασμα από κείμενο του Φωτίου Κόντογλου με τίτλο "*Ο Μέγας Βασίλειος και ο παραμορφωμένος Χριστιανισμός*", παρμένο από το βιβλίο "*Γίγαντες ταπεινοί*", που πιστεύω πως σήμερα είναι πιό επίκαιρο από ποτέ, σύμφωνα και με όσα παραπάνω είδαμε.
Γράφει ο πολύς Κόντογλου: "*Όλα αυτά προέρχονται από τον παραμορφωμένο Χριστιανισμό που μαθαίνουν όσοι δασκαλεύονται στα πανεπιστήμια της Δύσης, που είναι η πατρίδα του ορθολογισμού και του ουμανισμού, και ύστερα τον φέρνουνε αυτόν τον ορθολογιστικό Χριστιανισμό σ' εμάς. Γιατί έχουμε την κατάρα να μαθαίνουμε όλα τα δικά μας από τους ξένους, ακόμα και την αρχαία γλώσσα.*
Γυρίζω πάλι στον Παύλο, για να πάρω απ' αυτόν κι άλλα θεόπνευστα λόγια που βγάζουνε ψεύτες αυτούς τους φραγκοσπουδασμένους ουμανιστές ψευτοχριστιανούς. ***Και παίρνω όλο λόγια του Παύλου, γιατί σ'αυτόν τον Άγιο φανερώσανε την περισσότερη εκτίμησή τους****, επειδή, με τα μέτρα που τον κρίνουνε, βρίσκουνε σ'αυτόν περισσότερη εγκόσμια γνώση, κοινωνική δραστηριότητα,*

ρειτορική δεινότητα, μεθοδικότητα, ψυχολογική οξύτητα, κι' ένα σωρό άλλα τέτοια που τα εκτιμούνε πολύ, χωρίς να μπορούν να δούν οι θεότυφλοι πως ***ο Παύλος είναι ο μεγαλύτερος και σφοδρότερος εχθρός και κατακριτής της στραβής αντίληψης που έχουνε για την χριστιανική θρησκεία***."

Πέρα, όμως, από την σαφώς παρατηρημένη επιρροή προτεσταντικών και ευσεβιστικών αντιλήψεων στην Ελλάδα των αρχών και μέσων του 20ου, την οποία και στηλιτεύουν ορθόδοξοι όπως ο Κόντογλου σε κείμενα σαν το παραπάνω, πιθανόν να υπάρχουν και άλλοι λόγοι που οδήγησαν τους Έλληνες θεολόγους σε υπερτονισμό της αξίας του Απ. Παύλου για τον Χριστιανισμό την περίοδο αυτή. Έχω την αίσθηση ότι όλη αυτή η εμμονή (ας μου επιτραπεί η έκφραση) με τον Απόστολο Παύλο στην σύγχρονη κυρίως Ελλάδα έχει να κάνει και με την προσπάθεια, έστω και άτυπα ή ανεπίσημα, να δημιουργηθεί ένα αντιπαπικό αντίβαρο στην Ανατολή για να εξισορροπηθεί και, ει δυνατόν, να ανατραπεί η προβολή του Παπικού πρωτείου λόγω της υπεροχής του Αποστόλου Πέτρου στην Δύση. Ίσως σε αυτό το σημείο να υπήρξε στα μέσα του 20ού αι. μια σιωπηλή σύμπραξη Ορθοδόξων και Προτεσταντών, η οποία βέβαια ατόνησε σε νεώτερα χρόνια, αλλά δεν παύει να έχει αφήσει το στίγμα της στην ζωή της Εκκλησίας μας. Οι εκφράσεις "*ο πρώτος μετά τον Ένα*" ή ακόμα και "*ο Απόστολος των εθνών*" που αποδίδονται σήμερα αφειδώς στον Απόστολο Παύλο, έλκουν την καταγωγή τους από προτεσταντικές θεωρίες και αποτελούν απόδειξη για τον συγχνωτισμό αυτό.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο χαρακτηρισμός του Αποστόλου Παύλου ως "*πρώτου μετά τον Ένα*" είναι φράση που βγήκε μέσα από τα σπλάγχνα του φιλελεύθερου Προτεσταντισμού των αρχών του 20ού αι., τον οποίο και αντιπροσωπεύει πλήρως. Πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Προτεστάντη Καθηγητή Θεολογίας και ερευνητή Gustav Adolf Deissmann στο έργο του "St. Paul: A Study in Social and Religious History" to 1912 με χρήση καθαρά ιστορικών (αν και όχι εντελώς αντικειμενικών) κριτηρίων σε μιά προσπάθεια να αποκατασταθεί ή εικόνα του Αποστόλου Παύλου μετά από το μέγα πλήγμα που δέχθηκε συνολικά η Αγία Γραφή από την Σχολή του Baur. Η φράση συνάδει πλήρως με τις προτεσταντικές δοξασίες και τα άκρως ορθολογιστικά κριτήρια προσέγγισης της Γραφής εκ μέρους του συνόλου των Προτεσταντών, αφού παραγκωνίζει την Θεοτόκο και αξιολογεί τα πρόσωπα που διηκόνησαν το μυστήριο της Σαρκώσεως του Λόγου με βάση τα ιστορικά τους ερείσματα κι όχι την εκκλησιολογική τους αξία. Η Εκκλησία, εξάλλου, για τους Προτεστάντες δεν είναι ο αυθεντικός ερμηνευτής της Γραφής. Με βάση αυτό το ελάχιστα σημαντικό για την ορθόδοξη εκκλησιολογία κριτήριο της ιστορικότητας, ο Παύλος ανακηρύσσεται δικαιολογημένα "πρώτος μετά τον Ένα". Κλείνουμε επαναλαμβάνοντας την φράση του Deissmann που φωτίζει περισσότερο από όλες την προσέγγισή του στην "ανακάλυψη" του Αποστόλου Παύλου:
"*Αλλά συγκρίνατε τον Άγιο Παύλο με τους άλλους. Τότε θα δείτε ότι ο Άγιος Παύλος είναι πνευματικά η "Μεγάλη Δύναμη" της Αποστολικής εποχής: εκοπίασε*

περισσότερο από όλους (Α'Κορ, ιε', 10.) Και δεν εκοπίασε μόνο περισσότερο, αλλά και δημιούργησε περισσότερο από όλους τους άλλους. Συνεπώς, οι άλλοι οπισθοχωρούν πίσω του, και για τον λόγο αυτό, ***ο ιστορικός****, εξετάζοντας τις απαρχές του Χριστιανισμού, βλέπει τον Άγιο Παύλο, ως* ***πρώτον μετά από τον Ιησού****.*"

(Πηγή: "Εκκλησιαστικά παράλληλα"*)*